

Оксана Сажок

Становлення і розвиток церковного братського руху у Волинській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Досліджено зародження, розвиток, цілі та регіональні особливості церковного братського руху нової формації у Волинській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. Охарактеризовано мету, завдання, етапи становлення, основні види діяльності братств волинських міст, містечок та сіл у контексті внутрішньої політики Російської імперії.

Ключові слова: Російська імперія, Волинська губернія, церковні православні братства, внутрішня політика, церковні попечительства.

Постановка наукової проблеми та її значення. Радянська історіографія недооцінила роль у суспільному житті України на різних етапах її історичного розвитку таких інституцій православної церкви, як братства, однак цю тему ґрунтовно не досліджено і донині. Для повнішої реконструкції історичної ситуації на волинських землях у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. актуальним видається усебічне висвітлення мети, завдань, передумов виникнення церковних православних братств нової формації на цих теренах.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У дореволюційній історіографії досліджуване питання порушувалося у широкому контексті братського руху на теренах Російської імперії загалом [17; 23]. У радянський період зазначена тема була закритою для детального вивчення у зв'язку з неофіційною ідеологічною забороною, спричиненою насадженням атеїзму.

У сучасній історіографії спостерігається підвищення інтересу до історії церкви і церковних організацій, проте проблема становлення та розвитку церковних православних братств Волинської губернії другої половини XIX – початку XX ст. не стала предметом спеціального вивчення. Українські вчені лише епізодично торкалися деяких аспектів окресленого питання в загальних дослідженнях з історії православної церкви та пам'яткознавства в Україні загалом і на Волині зокрема [3; 10; 12; 15; 21]. Російські історики поглиблено вивчають генезу та сутність братських спільнот як явища російської історії [9; 11]. В одній зі статей білоруської дослідниці В. Яновської узагальнено й проаналізовано процес відродження братств на теренах усієї Російської імперії [24].

Цінний джерельний матеріал із порушеної тематики виявлено в державних архівах Волинської, Рівненської, Житомирської областей [4–7] та на сторінках «Волинских епархиальных ведомостей» [2; 13; 14; 16; 20]. Звернення до законодавчих і нормативно-правових актів дало змогу розкрити механізм проведення самодержавної політики у сфері церковного братського руху [18; 19].

Мета розвідки – відтворити процес становлення та розвитку церковного православного братського руху у Волинській губернії другої половини XIX – початку XX ст. **Завдання статті:** розкрити історичні та суспільно-політичні передумови й причини відновлення діяльності церковних православних братств на теренах південно-західної частини Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.; дослідити зародження, розвиток та цілі церковного братського руху нової формації у Волинській губернії; висвітлити його регіональні особливості й основні відмінності від церковних попечительств та братської активності на західноукраїнських землях у складі Речі Посполитої у XVI–XVIII ст.; охарактеризувати мету, завдання, етапи становлення, основні види діяльності братств волинських міст, містечок та сіл у контексті внутрішньої політики Російської імперії; розглянути регламентувальну братську документацію.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Національно-визвольне повстання поляків проти царизму та російської експансії у 1830–1831 рр. спонукало до зміни акцентів у внутрішній політиці Російської імперії. Новий міністр народної освіти граф С. Уваров наполягав на тому, що шлях до процвітання Російської держави лежить через зміцнення трьох принципово важливих суспільних основ – самодержавства, православ'я, народності [8, с. 70]. Дотримання цих урядових пріоритетів упродовж XIX – початку XX ст. спостерігалось в усіх сферах суспільного життя Росії.

Черговий виток визвольної боротьби в польських землях викликала революційна хвиля, що прокотилася Європою у 1848–1849 рр. Безпорадність централізованої системи управління в Російській імперії з особливою наочністю виявилася в середині XIX ст. Поразка у Кримській війні та активізація народних рухів привели до аграрної реформи 1861 р., наслідками якої були прискорений промисловий розвиток країни, розгортання урбанізації, швидке зростання інтелігенції. Зазвичай українська інтелігенція не могла знайти повноцінного застосування власного інтелекту в громадському житті та на державній службі. Вихід із цього вбачався в реалізації ідеї національної незалежності, що зближувала інтелігенцію і народ.

У 1863–1864 рр. нове піднесення польського національного руху охопило терени Королівства Польського, Литви і частково Білорусі та Правобережної України. Відродження українського руху, а також січневе польське повстання в очах царизму виглядали як найбільша загроза його пануванню. Офіційні російські кола заговорили про «південноруський сепаратизм», інспірований «змовою поляків».

Політична далекоглядність російського уряду полягала в розумінні того, що розвиток масового українського руху не тільки становить серйозну загрозу територіальній цілісності Російської держави, а й завдає удару російській ідентичності, тобто підриває підвалини самої імперії. Уряд уживає низки заходів задля утвердження своїх позицій у західному та південно-західному регіонах держави. Серед цих заходів була й активізація церковного братського руху в лоні православної церкви.

За допомогою церковних братств та під їх пильним наглядом уряд передбачав виховувати в населення почуття вірності Російській православній церкві, правлячій династії та самодержавному режиму. Царизм усіляко сприяв організаційному оформленню православних церковних братств. Це й поклато початок новому етапу в церковному братському русі, якому відводилася роль носія великодержавницької теорії про спільність території та історії східнослов'янських народів. Братства мали виступити виразниками ідеї «самодержавства, православ'я та народності». 8 травня 1864 р. імператор Олександр II затвердив «Основні правила для заснування православних церковних братств» [18, с. 409–410]. Ці правила окреслювали основоположні моменти, якими мали керуватися братства, що поновили або розпочали свою діяльність. Відповідно до 7-го пункту «Правил» не дозволялося робити ніяких відступів від них [18, с. 410]. Від часу оголошення цього закону простежувалася пряма залежність між відродженням давніх та виникненням нових братств у західних губерніях і повсякчасним поширенням подібних організацій у Російській імперії загалом [23, с. 98].

Отже, за «Правилами» 1864 р. церковними православними братствами називалися об'єднання православних осіб різних станів, які покликані були служити потребам православної церкви через здійснення церковного благоустрою, благодійницьку, місіонерську та духовно-просвітницьку діяльність [18, с. 409].

Означені завдання братства виконували настільки, наскільки їм це давала змогу їхня фінансова спроможність. Церковний благоустрій виявлявся у безпосередній допомозі православним церквам: братства мали займатися їх оздобою, дбати про урочистість богослужінь і церковних процесій. Благодійницька робота братств була спрямована на практичне вирішення нагальних проблем матеріально не забезпеченої верстви православного населення.

За урядовими настановами місіонерське завдання братств полягало передусім у «наверненні в істинну віру іновірців» [17, с. 51], братства також мали повертати в лоно православної церкви тих, хто її покинув, та усіляко протидіяти поширенню «іновірства», розкольництва, сектантства тощо. Виконання цього завдання зумовлювалося національно-релігійними особливостями конкретного регіону Російській імперії, у якому діяло братство. Наприклад, запобігати поширенню церковного розколу зобов'язувалося братство, засноване 1866 р. у Саратові [5, арк. 81].

Особлива роль відводилася братствам у західних губерніях Російської імперії, які мали знищити сліди впливу уніатської традиції на духовне життя українського населення, активізувати свою роботу проти «латинсько-польської пропаганди». Праобразом для них слугували їхні відомі попередники, такі як Київське Богоявленське, Львівське Успенське та Луцьке Хрестовоздвиженське православні братства, що виникли при церквах і монастирях у XVI–XVII ст. на українських та білоруських землях як міцна опора у боротьбі проти католицизму та унії.

Слід наголосити на тому, що православні братства другої половини XIX ст. суттєво відрізнялися за своїм змістом від аналогічних церковно-мирських інституцій, які існували протягом XVI–XVIII ст.

Якщо пріоритетним завданням православних братств XVI–XVIII ст. був захист православної віри, національних традицій українського етносу та православної церкви, то церковні братства пореформеного періоду трансформувалися в один із засобів насадження державного варіанта православ'я, боротьби з інорелігійними та іноетнічними впливами.

Останнє із означених завдань, покладених у братські обов'язки, – духовне-просвітництво – охоплювало надзвичайно широкий обсяг робіт, що зумовлювалося низкою обставин, які склалися в суспільному житті Російської держави. До скасування кріпацтва рівень письменності в Російській імперії був дуже низький. На початку 60-х років XIX ст. самодержавна Росія стояла на порозі кардинальних змін та зрушень у системі освіти. Розпочата модернізація суспільства визначала гостру потребу в піднесенні загальної освіти та культури народу; зрештою, тільки за таких умов можна було запровадити передові технології, ефективніші форми організації праці.

Деякі братства отримували фінансову допомогу від імператора та інших членів царської родини, а також від Синоду. У 1873 р., наприклад, Синод виділив по 250 рублів вісьмом братствам західних губерній на підтримку шкіл [24, с. 281]. Таким чином, важливою складовою частиною братської діяльності стала освітня та культурно-просвітницька робота. У другій половині XIX ст. цьому напрямку братського подвижництва відводилася особлива роль у системі русифікаційної політики самодержавства. Тому братським православним організаціям доручалося надавати посильну допомогу в заснуванні та облаштуванні шкіл, сприяти їхньому функціонуванню й розвитку, підтримувати церковні хорові колективи, посилювати масову культурно-виховну роботу серед різних вікових груп, приділяти увагу книгорозповсюдженню, книговидавничій і бібліотечній справі [17, с. 51–53; 23, с. 98].

У 1890 р. єпископ Волинський та Житомирський Модест розіслав радам братств Волинської губернії копію листа чиновника особливих доручень при обер-прокурорі Синоду В. І. Шемякіна про злиття усіх рад братств південно-західних губерній на чолі з Київським Свято-Володимирським братством з єпархіальною училищною радою та їх повітовими відділеннями [16, с. 14]. Братства мали висловити свою думку з цього приводу, позаяк їхнє коло діяльності після ухвалення цієї пропозиції значно розширилося б. Наявні архівні матеріали не дають можливості встановити, як сприйняли пропозицію В. Шемякіна ради усіх волинських братств, але вона так і не була реалізована.

2 серпня 1864 р. імператор Олександр II підписав «Положення про парафіяльні попечительства при православних церквах» [18, с. 688–691]. Ці церковні попечительства займалися благоустроєм парафії та виконували певні господарські функції, але не задовольняли духовних потреб парафіян, виконання яких покладалося лише на церковні братства. У цьому полягала головна відмінність церковних попечительств від братських об'єднань. На Волині відомі непоодинокі випадки, коли те чи інше попечительство реорганізовувалося згодом у братство [4, арк. 231; 7, арк. 138, 182 зв.].

Братські організації вигідно відрізнялися від попечительств більшою активністю та суспільною користю своєї діяльності, незважаючи на чисельну перевагу останніх [11, с. 204]. У Російській імперії до 1880 р. виникло понад 11 тис. попечительств, а братств – лише 63 [22, с. 375]. До початку 1893 р. кількість братств збільшилася до 159 [17, с. 46], проте ці офіційні дані Синоду не відображали реальної ситуації у регіонах. Так, на теренах Волинської губернії у другій половині XIX ст. функціонувала розгалужена мережа братських об'єднань. У 1862 р. М. Коялович стверджував, що в західних єпархіях Російської імперії збереглося близько тисячі братств; також він відзначав помітну їх кількість на Волині [23, с. 98]. За його власними спостереженнями, переважно вони виконували вузькообрядові функції. У «Волинских єпархиальных ведомостях» за 1893 р. зазначалося: «При більшості парафій на Волині віддавна існують братства, але коло їхніх дій до останнього часу було дуже обмежене» [13, с. 636]. Констатувалася наявність братств майже при кожній сільській церкві, але їх функціонування не було формалізоване [14, с. 633]. Ці братства здебільшого мали суто церковний характер і не мали чітко визначеної програми дій. А. Великий вважав, що залишки братських об'єднань, які виникли у XVI–XVII ст., на початку XVIII ст. перетворилися на церковні організації, що лише дбали про стан та інтер'єр культових будівель і богослужіння; такий обсяг їхніх обов'язків зберігся й у XIX ст. [1, с. 173].

Опрацьовані в ході дослідження джерела дають змогу стверджувати, що на початку 1890-х рр. здебільшого в селах Волинської губернії з давніх часів збереглося понад сто церковних православних братств, які можна назвати неформальними, оскільки їхня діяльність не була унормована офіційно затвердженими світською та церковною владою статутами. Переважна їх більшість – близько

шістдесяти – існувала на теренах сучасної Рівненської області, інші – у рівній кількості – на землях теперішньої Волинської та північної частини Хмельницької областей.

Статут був головним офіційним документом, що підтверджував легітимність існування братського об'єднання. У ньому обумовлювалися цілі та завдання братчиків, способи їх виконання. Статут неодмінно мав відповідати «Правилам», виданим 8 травня 1864 р. [5, арк. 81]. Спершу на проект статуту накладала свою резолюцію Волинська духовна консисторія. Якщо консисторія визначала, що його складено без урахування чинних вимог, тоді проект статуту повертався на доопрацювання чи виправлення. Коли в консисторії не виникало ніяких зауважень, проект статуту передавався на підпис єпископу.

Дата затвердження братського статуту єпархіальним архієреєм знаменувала початок діяльності братств. Попередньо ще обов'язково потрібно було отримати згоду на відкриття братства з боку світської влади в особі губернатора [18, с. 410]. Статути братств, заснованих у великих містах Волинської єпархії, інколи затверджував Синод. Дотримання усіх формальностей значно уповільнювало легалізацію братств, тому деякі міські та сільські братства одержували юридичне підтвердження своїх прав уже після фактичного відкриття. Утім зафіксовано поодинокі випадки, коли братства після офіційного оформлення були неспроможні відразу розпочати виконання статутних завдань та існували лише номінально.

Отже, на території Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. офіційно діяло 87 церковних православних братств, з них 20 – у містах, 15 – у містечках, інші 52 – у селах. Найбільше їх виникло на території нинішніх Волинської, Рівненської та західної частини Житомирської областей. Володимиро-Василівське братство в Житомирі офіційно називалося «волинським єпархіальним» і відіграло роль головного на Волині. Воно мало свої відділи в самому губернському центрі, повітових містах та містечках регіону.

Чимало братств утворилося на початку XX ст. Прояви національно-демократичних устремлінь, які почали поширюватися в Російській імперії після 1905 р., спонукали владу вдатися до низки поступок. Підставою для утворення нових церковних братств у цей період став указ «Про віротерпимість», що його підписав імператор Микола II 17 квітня [19, с. 258–262]. Він викликав у православного духовенства найбільше незадоволення та обурення. Позаяк ніяких реформ у православній церкві не відбулося, і вона не була готова до зміни конфесійного курсу політики уряду, тому інші конфесії опинилися у вигіднішому становищі, ніж православна. У такій ситуації православні ієрархи поклали на братства першочергове завдання – об'єднати православних задля того, щоб «захистити їхню віру», зберегти за православ'ям панівну роль у самодержавній Росії.

У цей час на Волині активізувалися та відновили свою роботу братства, що припинили свою діяльність наприкінці XIX ст. 27 квітня 1909 р. Синод ухвалив рішення Всеросійського місіонерського з'їзду в Києві про відродження у західних єпархіях давніх церковних братств для запобігання переходу православних у католицтво та направив єпархіальним архієреям відповідний циркуляр [6, арк. 137–137 зв.]. Синод представив також на розгляд братств та духовенства усіх єпархій західних губерній пропозицію про спільний з'їзд, який би працював над заходами щодо зміцнення позицій православних інституцій у суспільстві [6, арк. 143].

Другий з'їзд братств західних та південно-західних регіонів Російської імперії, що відбувся з ініціативи Синоду у Вільні на початку серпня того ж року, постановив по можливості створити братства в усіх православних парафіях [24, с. 282]. На порядку денному з'їзду було вироблення ефективної організації братської діяльності, пошук шляхів та засобів для поєднання зусиль і взаємодопомоги братчиків. Належне значення надавалося також просвітницькому подвижництву, мета якого полягала в підвищенні ролі братств у суспільному житті. Були визначені такі його пріоритетні напрями: сприяти розвитку братських церковнопарафіяльних шкіл, книгорозповсюдженню, книговиданню та бібліотечній справі; проводити культурно-масові заходи [2, с. 380]. Питання з'їзду, що їх підготував Синод для обговорення, засвідчували зацікавлення царського уряду в поживленні братського руху, розширенні його територіальних меж та приверненні уваги братчиків до посилення їхньої просвітницької роботи. Таким чином, на початку XX ст. братські громади отримали новий поштовх для розгортання своєї діяльності. Загалом же у Російській імперії до 1914 р. кількість православних братств зростає до 700 [9, с. 136].

Висновки. Отже, відродження церковного братського подвижництва на правобережних українських землях у другій половині XIX ст. було зумовлене активізацією польського національного руху

в самодержавній Росії та підпорядковане безкомпромісній ідеологічній лінії царської політики. Релігійно-просвітницька діяльність братств у другій половині XIX ст. була покликана зміцнити насамперед позиції православ'я в культурно-освітній сфері, усунути наслідки тривалого уніатського періоду в історії церкви у західних та південно-західних регіонах Російської імперії.

Зміна умов державного розвитку царської Росії та акцентів у її релігійній політиці на початку XX ст. вплинули на сплеск братської активності в цей період. Діяльність братств початку XX ст. мала спрямовуватися на розширення зони власного впливу та на підняття авторитету братських спільнот загалом, а також на всебічне відстоювання інтересів православної конфесії, що втрачала панівні позиції у суспільстві.

Джерела та література

1. Великий А. Г. Братства / А. Г. Великий // Енцикл. українознавства. В 10 т. Т. 1. – Львів : [б. в.], 1993. – С. 173–174.
2. Вопросы, подлежащие обсуждению Второго съезда представителей православных западнорусских братств в г. Вильне 2–5 августа 1909 г., утвержд. 17 июня 1909 Синодом // Волин. епарх. ведомости. – 1909. – № 31, ч. офиц. – С. 379–380.
3. Гаврилюк С. В. Историчне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.) : монографія / С. В. Гаврилюк. – 2-ге вид., доповн. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 536 с.
4. Державний архів Волинської області, ф. 35, оп. 5, спр. 242. – 454 арк.
5. Державний архів Житомирської області (Держархів Житомирської обл.), ф. 1, оп. 50, спр. 302. – 218 арк.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 50, спр. 545. – 432 арк.
7. Державний архів Рівненської області, ф. 639, оп. 1, спр. 128. – 457 арк.
8. Доклады министра народного просвещения С. С. Уварова императору Николаю I // Река времен. – М. : [б. и.], 1995. – Вып. 1. – С. 68–78.
9. Дорофеев Ф. А. Православные братства: генезис, эволюция, современное состояние / Ф. А. Дорофеев. – Нижний Новгород : Изд-во ННГУ, 2006. – 250 с.
10. Жилюк С. І. Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.) : монографія / С. І. Жилюк. – Житомир : Журфонд, 1996. – 174 с.
11. Журавский А. В. Братства православные в Российской империи в XIX – нач. XX в. / А. В. Журавский // Православная энциклопедия. В 25 т. Т. 6. – М. : [б. и.], 2003. – С. 204–208.
12. Ігнатуша О. М. Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер (XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) / О. М. Ігнатуша. – Запоріжжя : Поліграф, 2004. – 440 с.
13. Левитский К. И. Церковно-просветительная деятельность на Волини / К. И. Левитский // Волин. епарх. ведомости. – 1893. – № 23, ч. неофиц. – С. 635–644.
14. Михалевич В. В. Современные задачи православного духовенства / В. В. Михалевич // Волин. епарх. ведомости. – 1909. – № 31, ч. неофиц. – С. 628–635.
15. Моліс М. З. Православні братства і школи Волині / М. З. Моліс // 1000-ліття Православ'я на Волині / М. З. Моліс. – Дубно : [б. в.], 1992. – С. 73–82.
16. Отчет Кременецкого Богоявленского Свято-Николаевского братства за 1890 г. // Волин. епарх. ведомости. – 1891. – № 1/2, ч. офиц. – С. 2–23.
17. Папков А. А. Церковные братства : краткий стат. очерк о положении церковных братств к началу 1893 г. / А. А. Папков. – СПб. : Синод. тип., 1893. – 146 с.
18. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2 : 1825–1881 гг. В 55 т. Т. 39, отд-ние 1 : 1864 г. – СПб. : Тип. II отд-ния собств. его Императ. величества канцелярии, 1867. – 976 с.
19. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3 : 1 марта 1881 – 1913 гг. В 33 т. Т. 25, отд-ние 1 : 1905 г. – СПб. : Гос. тип., 1908. – 1109 с.
20. Проект устава приходских братств или обществ ревнителей православия // Волин. епарх. ведомости. – 1903. – № 20, ч. офиц. – С. 581–584.
21. Рожко В. С. Нарис історії Української православної церкви на Волині (870–2000) : іст.-краєзн. нарис / В. С. Рожко. – Луцьк : Медіа, 2001. – 670 с.
22. Русское православие: веки истории / [Я. Н. Щапов и др.] ; науч. ред., рук. авт. коллектива А. И. Клибанов. – М. : Политиздат, 1989. – 720 с.
23. Церковные братства в XIX в. // Энциклопедический словарь. В 86 т. Т. 75 / под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб. : [б. и.], 1903. – С. 98–99.
24. Яноўская В. Адраджэнне царкоўных праваслаўных брацтваў у Расійскай імперыі ў 1860-я гады – пачатку XX ст. / В. Яноўская // Історія релігій в Україні : наук. щорічник. – Львів : [б. в.], 2011. – Кн. 1. – С. 277–284.

Сажок Оксана. Становление и развитие церковного братского движения в Волынской губернии во второй половине XIX – начале XX ст. Целью братского движения стало поднятие авторитета православной церкви как духовной основы самодержавия. Волынские братства должны были утверждать в сознании коренного населения своего края его вековое единство с российским народом. Задачи, возлагавшиеся на братства (церковное благоустройство, миссионерство, благотворительность, духовное просветительство), выполнялись разными путями, в зависимости от того, в какой местности они действовали, с какой конфессиональной ситуацией сталкивались, в какой социальной среде работали и какими материальными средствами располагали. Официальное оформление братств осуществлялось за «Основными правилами для создания православных церковных братств» (1864 г.). На основании этих «Правил» в Волынской губернии возникло около 90 таких объединений. В основном в селах при церквях неформально организовывались братства, которых к концу XIX в. на Волыни насчитывалось более сотни. Их деятельность преимущественно ограничивалась церковным благоустройством. Обнародование в 1905 г. указа «О веротерпимости» дало новый толчок братскому подвижничеству и его территориальному расширению.

Ключевые слова: Российская империя, Волынская губерния, церковные православные братства, внутренняя политика, церковные попечительства.

Sazhok Oksana. Formation and Development of the Church Fraternal Movement in the Volyn Province on the Second Half of the XIX and at the Beginning of XX Century. The aim of brotherhood movement was raising authority of the Orthodox Church as a spiritual foundations of autocracy. Volyn fraternity had to establish in the minds of the indigenous people of his land his everlasting unity of the Russian people. Tasks that rely on brotherhood (church landscaping, missionary, charitable, spiritual enlightenment), performed in different ways, depending on the area in which they operate, which had a confessional situation in which the social environment worked and what material means had in its disposal. Official registration of fraternities was the «Basic rules for the establishment of the Orthodox church brotherhoods» (1864). Based on these «Rules» in the Volyn province emerged about 90 such associations. Most of the villages was common tradition in churches organize mal fraternal community, by the end of the XIX century there were more than a hundred. Their activities are mainly confined to the church landscaping. Publication in 1905 of the decree «On religious tolerance» has given new impetus to fraternal asceticism and its territorial expansion.

Key words: Russian Empire, Volyn province, church orthodox fraternities, internal politics, church trusteeship.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2013 р.

УДК 94:351.858 (477.83/86)«18/19»

Олена Макарчук

Початкова шкільна освіта на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. та пробудження національної свідомості українців

Проаналізовано загальний стан початкової шкільної освіти в Австро-Угорщині; освітня політика та освітні реформи австро-угорського уряду другої половини XIX – поч. XX ст. щодо запровадження початкової шкільної освіти на східних теренах монархії, пошуки західноукраїнською інтелігенцією оптимальних шляхів розвитку початкової освіти. Початкову шкільну освіту українською мовою показано як один із напрямів пробудження національної свідомості українців.

Ключові слова: початкова шкільна освіта, Західна Україна у складі Австро-Угорщини, політичні реформи другої пол. XIX – поч. XX ст. в Австро-Угорщині, національна свідомість західних українців.

Постановка наукової проблеми та її значення. Людський капітал у нинішньому світі стає базовим ресурсом кожної країни, фактором, що забезпечує її стабільність і прогрес. Кожна держава, що визначає політику в галузі освіти, орієнтується на те, як вона вплине на конкурентоспроможність країни у світовому просторі, та очікує, що зміни дадуть змогу досягти такої якості освіти, яка відповідатиме рівню світових стандартів.

На сучасному етапі розвитку незалежної Української держави зростає громадянська відповідальність суспільства за молоде покоління, рівень його освіти та виховання. Реформування освіти було та залишається однією з важливих складових частин соціальної політики держави.